

Azərbaycan Fransa: Mədəni əlaqələr tarixindən...

dünyanı bəzəyənlər

millətin bir çox mənəm ziyanları Sorbonna universitetini bitirmişdi...

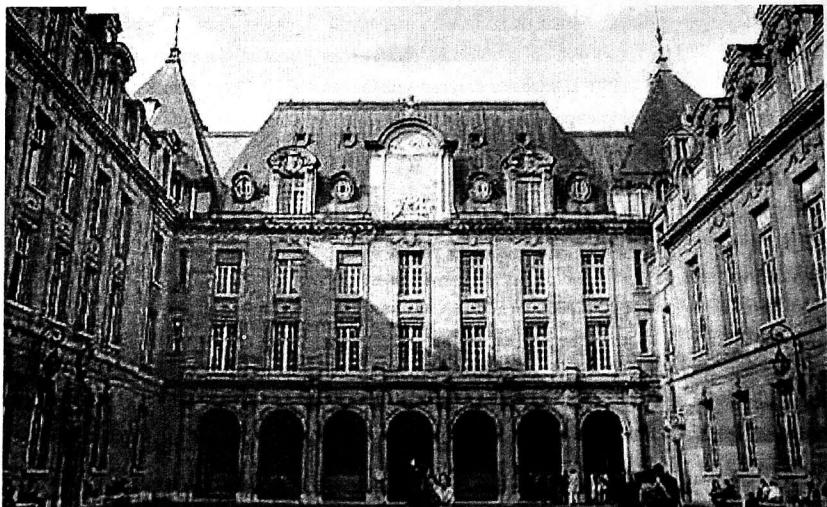
Azərbaycan çox vaxt Şərqə Qərb arasında bir körpü rolunu oynayıb. Hələ ıpək yoldan başlayaraq Azərbaycan təkcə nəqliyyat dəhlizli kimi deyil, mədəniyyət və dinlərin "mehribanlığı" cəhətdən də həmişə mühüm əhəmiyyət kəsb eləyiib. Fransa da öz növbəsində zəngin elmi-mədəni irsi ilə ad-san qazanmış ölkələrdən sayılır. Bütün dövrlərdə Fransa və onun mədəniyyət təmsilçiləri öz maraqları çərçivəsində Yaxın Şərq, o cümlədən Azərbaycan mədəniyyət nümunələrindən bəhrələnmişlər.

Fransız mədəniyyətinin görkəmli nümayəndəsi Anketil Düpperon fransız cəmiyyətini və bütün Avropanı ilk dəfə olaraq Atropatena ərazisində yayılan Zərdüştilik və bu dinin müqəddəs kitabı sayılan "Avesta" ilə tanış edibdir. "Aves-

ta" ni fransız dilinə 1771-ci il təcüməsi Düpperona məxsusdur. Onda avropalılar "Avesta"nın "Vendida" və "Yas-na" fəsilləri ilə tanış oldular.

Ümumiyyətlə, Avropada Şərqə ilk maraq göstərən ölkə Fransa olub. O vaxtdan Fransada Şərq dilləri kafedrası və kollec fəaliyyət göstəirdi. Həc şübhəsiz ki, Şərqi Avropada tanınmasında Nizami Gəncəvi yaradıcılığı mühüm yer tutur. Araşdırımlar göstərir ki, XVII əsr fransız mühiti Nizami yaradıcılığı ilə yaxından maraqlanıb. K.L.Krambol və Peti de La Krua kimi şərqşünaslar öz əsərlərində Nizami Gəncəvi yaradıcılığına üz tutublar. Şərqşünas alim Lüsyen Buva redaktorlu olduğu "Müsəlmanın dünyası" jurnalında Nizami Gəncəvi barədə materialılar dərc etmişdi. Azərbaycana vaxtaşırı səfər edən fransız səyyahları ölkəmiz barədə geniş bilgi toplamışlar. Fransız səyyahları Tavernye, Berniye və Şardenin əlyazmalarında Azərbaycanın XVIII əsr tarixi və mədəni həyatı barədə dolğun məlumatlara rast gəlinir...

Əlbəttə Azərbaycan - Fransa mədəni əlaqələrinin inkişafında Aleksandr Dürmanın rolü danılmazdır. Məlumdur ki, A.Düma Şərqə səfər etmiş və Azərbaycanda Xan qızı Xurşudbanu Natavanla görüşmüştür. A.Düma Azərbaycana səyahəti zamanı bir çox şəhərlərdə olmuş, sonradan fransızları öz qeydlərilə Azərbaycanın tarixi və mədəniyyəti ilə tanış etmişdir. A.Düma Quba haqqında danışarkan buranı həmin dövrün ən böyük xanlıqlarından biri olduğunu və Qubada çox gözəl xalçalar, silahlar satıldığıనı nəzəra çatdırır. A.Düma həmçinin qeyd etmişdi ki, fars, erməni və azərbaycanlılar arasında yalnız azərbaycanlıların verdiyi sözə güvənmək olar. Düma bizim xalqın qonaqpərvərliyindən

də ağız dolusu söhbət açır. "Onlar bizi duz-çörəklə qarşıladılar və bunun kifayət etmədiyini düşünüb bizi ocaqda yenə ət qızardılar. Biz, qonağı olduğumuz ev sahiblərinin əlini sıxaraq onlardan ayrıldıq, gəlmişim münasibətlə bizi duz-çörək verən başçı yola düşməzdən əvvəl bizi ikinci dəfə çörək təklif elədi. Çünkü onların adətinə görə, qonağı tekçə şam yeməyi vermək kifayət deyil, onlar qonağı sabahkı günün naharı üçün də hər şeylə təchiz edirlər". A.Düma Bakıdakı qədər heç bir yerdə bol neft olmadığını yazar. "Qafqaz" əsərində A.Düma Şamaxı, Nuxa(indiki Şəki) və başqa şəhərlər barədə maraqlı məlumatlar çatdırır. Aleksandr Düma "Qaytağı", qoç döyüşləri, güləş haqqında da söz deyir. "Qafqaz" əsərində həmçinin tar, kaman, zurnanın Azərbaycan milli musiqi alətləri olduğundan danışır...

Fransız maarifçilərindən fayda almış kəslərdən biri də Mirzə Fətəli Axundov olub. Onun Fransız mədəniyyətinə olan rəğbətini "Müsyo Jordan və Dərvish Məstəli Şah" əsərində aydınca görmək olar. Ədəbin "Hacı Qara" əsəri o dövrdə fransız dilinə tərcümə edilmiş və Parisdə "Xəsis" adı ilə çap üzü görmüşdür. Fransız şərqşünası Barbye de Meynar "Hacı Qara"da Molyerin təsiri duyulduğunu nəzərə çatdırır. Fransız yazıçıları da öz növbəsində Azərbaycan folkloruna, o cümlədən "Kitabi Dədə Qorqud" a və "Koroğlu" dastanına böyük maraqlı göstərmişlər. XIX-XX əsrlərdə Azərbaycan ziyalılarının bir çoxu Fransanın nüfuzlu universitetlərində təhsil almış, Vətənə qayıdanandan sonra Azərbaycan elminə öz töhvələrini vermişlər.

Azərbaycan mətbuaının inkişafında müstəsnə rolü olan Əhməd bəy Ağaoğlu vaxtilə öz təhsilini 1888-89-cu illərdə Sorbonna Universitetinin hüquq fakültəsində başa vurmuşdur. Ə. Ağaoğlu Parisdə yaşayarkən College de France və Ecole des Hautes Etudes Pratiques (tətbiqi araşdırımlar mərkəzi) mühazirlərə qatılmışdır. "College de Franc"da mühazirlərini fransız filosofu və tarixçi Ernst Renan oxuyurdu. Ernst Renan fransız kübar cəmiyyətində böyük nüfuzlu malik birisiydi. Ə. Ağaoğlu həmçinin İran dini və mədəniyyəti üzrə mühazirə deyən Ceyms Darmesteterdən dərs aldı. Ə. Ağaoğlu həm də Ç. Şeper, Barbyer de Meynard kimi görkəmli fransız şərqşünaslarından ərab, fars dillərini mükəmməl öyrənmişdi. Ə. Ağaoğlunun 1891-1893 cü illərdə fransanın "La Nouelle Revue" jurnalında məqalələri çap olunurdu. Ə. Ağaoğlu həmçinin fransız dilində çıxan

"Jen Türk" qəzetiinin redaktori idi. Digər tanınmış ziyanlı Məhəmməd ağa Şah-taxtı da Parisdə təhsil görmüş, 1875-ci ildə Parisdə keçirilən Ümumdünya coğrafiya konqresində iştirak etmişdi. Ensiklopedik biliyə malik M.Şahtaxtı tez bir zamanda fransız şərqşünasları H. Derenburq, Lüsyen Buva və digərlərinin diqqətini çəkməyi bacarmışdır.

Məhəmməd ağa Şahtaxtı Fransız kollecində və Ali Təcrübə Təhsil Məktəbində Şərq dillərindən dərs deyibdir. M. Şahtaxtı Sorbon Universitetində professor A. Passinin rəhbərliyi ilə fonetika sahəsində də tədqiqat aparmış, Fransa Maarif Nazirliyinin fəxri diplomuna layiq görülmüşdü.

Azərbaycan mədəniyyətini Fransada tanıdan daha bir həmyerlimiz - görkəmli yazıçı Ümmü'l Banu-Banın olmuşdur. 1946-ci ildə nəşr olunan "Qafqaz günləri" Banını bütün Avropada məşhurlaşdırıldı. Ümmülbənu fransız ədəbiyyatının məşhur simaları sayılan Jan Pol Sartr, Lui Araqon, Pol Elyuar kimi qüdrətli qələm sahibləri ilə yaxından tanış idi. Banın həmçinin rus, fransız, alman dillərindən bədii tərcümə ilə də məşğul olurdu.

1925-ci ildə Parisin "Femina" teatrında Ü.Hacıbəyovun "Arşın mal alan" komediyası fransız dilində səhnə üzü gördü. Fransada yaşayan siyasi mühacir Ceyhun Hacıbəyli elə o dövrdən "Azərbaycan" jurnalını nəşr etdirməyə başladı...

1991-ci ildə, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra Fransa-Azərbaycan əlaqələrinə yeni bir nəfəs gəldi... Təbii ki, bu daha ətraflı bir söhbətin mövzusudur...

Nübar MƏMMƏDOVA,

*Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və
İncəsənat Universitetinin doktorantı*

